

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Odsjek za kroatistiku

Katedra za noviju hrvatsku književnost

Zagreb, 30. ožujka 2015.godine

SLIKA RATNOG VUKOVARA

U ROMANIMA

IVANE SIMIĆ BODROŽIĆ I ALENKE MIRKOVIĆ

DIPLOMSKI RAD

8 ECTS bodova

Mentorica:

Dr.sc. Julijana Matanović, prof.

Studentica:

Dea Blažević

SADRŽAJ

1. UVOD	3
2. STVARNOST KAO TEMA	4
3. PRIPOVJEDAČKO GLEDIŠTE	6
3.1. PRIČA O ODRASTANJU	7
3.2. PRIČA O RATIŠTU	12
4. KOMPARATIVNA ANALIZA	20
5. PITANJE KRAJA	27
6. RECEPCIJA ROMANA	30
7. ZAKLJUČAK	35
8. LITERATURA	38
SAŽETAK	40

1. UVOD

Romani analizirani u ovome radu, *Glasom protiv topova* i *Hotel Zagorje*, tematski su povezani svojom središnjom preokupacijom – gradom Vukovarem, odnosno vukovarskim prostorom koji se formira kao okosnica kulturalnih i identitetskih previranja. Romani su to koji pripadaju hrvatskoj književnosti devedesetih godina dvadesetog stoljeća, a njihova je zajednička karakteristika diskurs u kojem se reprezentacija stvarnih povijesnih zbivanja oblikuje na temelju legitimnih osobnih svjedočenja pojedinaca o proživljenom traumatskom iskustvu. Oba romana vrijeme tranzicijskih povijesnih promjena raščlanjuju uranjanjem u okvir autobiografskog diskurza, iznoseći autentična, jedinstvena, osobna svjedočanstva likova. Subjekti romana devedesetih godina izloženi su snažnom političkom udaru, a njihova je zbilja destabilizirana i nepostojana. Vukovarski topos postaje ratni diskurs svojstven mnogim autorima, a narativizacija traumatskih događaja predstavlja svojevrsan bijeg od okrutne stvarnosti. Subjekti postaju objekti određeni prostorom i okolnostima, a stabilnost zbilje gotovo nedostižna kategorija, u koju je stoga zanimljivo prodirati barem imaginarno. Spomenuta autobiografska nota i subjektivni pristup ovih romana događajima devedesetih godina prošloga stoljeća otvorili su mogućnost njihove komparacije, a upravo se unutar tih kategorija kriju ključne razlike analiziranih tekstova. Domovinski je rat snažno utjecao na književnost potičući autore na stvaranje novih žanrova, poput ratne proze, kojima će osnovnu nit činiti novo iskustvo, iskustvo rata, a čiji će se prikazi razlikovati ovisno o perspektivi osobe koja piše te o njezinu osobnom iskustvu. U ovome će se radu analizirati i usporediti dva romana navedenoga razdoblja – *Hotel Zagorje* Ivane Simić Bodrožić i *Glasom protiv topova* Alenke Mirković. Ivana Simić Bodrožić piše kronološki kasnije i ona pisanjem osvještava svoju traumu. Alenka Mirković svojim romanom piše naknadu rekonstrukciju opsade i pada Vukovara. Riječ je o autentičnim pričama koje prikazuju sliku ratnoga Vukovara, a načinu na koji je njihova stvarnost postala tema romana posvetit će se prvo poglavlje rada. Iako oba djela sadrže vjerodostojne priče o ratu u Vukovaru, uobličeni su u sasvim različite pripovijesti. U radu će se analizirati pripovjedačka gledišta, a okosnica će se razviti upravo oko različitosti njihovih prikaza. Jedan je roman priča o Vukovaru iz kojeg se odlazi, dok je drugi roman priča o Vukovaru u kojemu se ostaje. Posebna će se pažnja pridodati razlici njihova pripovjedačkoga gledišta – priča *Hotela Zagorje* ispričana je naknadno, dok je pripovjedačica romana *Glasom protiv topova* svjedok iz priče. Pripovjedačica Alenka predstavlja glas zajednice te je njezina odgovornost znatno veća od odgovornosti infantilne

pripovjedačice I., čija je priča zapravo sjećanje na vlastito odrastanje za vrijeme rata. *Glasom protiv topova* govori o povijesnim osobama, povjerljivim iskazima i dokumentima ističući pritom vlastitu vjerodostojnost dok je roman *Hotel Zagorje* priča djeteta koje ne shvaća ozbiljnost situacije u gradu i koje roditelji šalju na more. Upravo o tom slanju djece na more putem radija izvještava pripovjedačica romana *Glasom protiv topova* – no, ona zna kamo odlaze autobusi u kojima je pripovjedačica I. Uslijedit će komparativna analiza, čiji je zadatak pažljivo iščitati romane kako bi se dobio uvid u isprepletenost njihovih motiva. Budući da se osobito zanimljiva razlika među ovim romanima krije u njihovim završecima, posebna će se pažnja posvetiti njihovoj usporedbi te pitanju promjene prostora, odnosno činjenici da jedan roman njome počinje, a drugi završava. Naposljetku, rad će se osvrnuti i pozabaviti velikim uspjehom koji su dotični romani ostvarili kod čitateljske publike.

2. STVARNOST KAO TEMA

No, ponekad mi se čini kako vrijeme prije tog događaja, zapravo i nije postojalo. Ta je, djelomična amnezija, dio obrambenog mehanizma svakog čovjeka kojemu su, zauvijek, oduzeti dom, obitelj, prijatelji i cijeli način života kojim je bio naviknut živjeti. Stoga se tog vremena prisjećam tek kroz fragmente urednog, prosječnog, građanskog života kojega su počela nagrizati njegova dva najveća neprijatelja – nemir i nesigurnost.¹

Početkom devedesetih godina prošlog stoljeća Hrvatsku je zadesio rat i borba za opstanak. Zemlja se našla u velikim problemima: pogibali su ljudi, gubio se teritorij... Domovinski rat nije bio tek spoznaja, nego surova realnost svakog stanovnika ove zemlje. Kao i zemlju, rat je pogodio i hrvatsku književnu scenu. Književnost devedesetih godina obilježena je izvanknjiževnom činjenicom – iskustvom rata. S obzirom na to, u književnim krugovima počeo je interes za stvarnost. Književnici su postali mimetisti – kreativno su oponašali stvarnost i to je bila bit njihova umjetničkog stvaranja.² Mnogi su iznosili tek faktografske podatke jer nisu bili umjetnici po pozivu, ali su imali potrebu pisati. U to je vrijeme potvrđena izreka kako svatko ima pravo na priču o vlastitom životu. Kontekst je

¹ (Mirković 2011:10)

² (usp. Pogačnik 2014)

svima bio poznat – znalo se tko su dobri, a tko zli i pisati je bilo lako. Takav tip stvaranja ponajbolje je opisao Miljenko Jergović uvodeći u hrvatsku prozu pojam *stvarnosne proze*. Obilježje takve proze jest nepoznavanje distance od ratne stvarnosti. Sve je postao ratni diskurs i pisalo se o onome što se proživljavalo na bojištima diljem ratom pogođene zemlje.³

Takva književnost, koju karakterizira osobni ton pripovijedanja, dijeli se u tri razdoblja.⁴ Prvo razdoblje traje od ranih devedesetih, odnosno od početaka rata do 1997. godine, te ga obilježava opisivanje i bilježenje svega što se vidalo u za sve stanovnike Hrvatske najgorim danima. Najčešće su pisali izvjestitelji i svjedoci s terena, no pisali su i afirmirani autori.

Drugo razdoblje zauzima razdoblje od 1997. do 2000. godine i tu se već počinju provjeravati ratne biografije autora te preispitivati vrijednost književnoga djela. U trećem razdoblju, koje počinje 2000. godine, ponovno je bitan književni tekst i uopće prostor književnosti. Djela koja su se izdavala u prvim fazama prozno su tematiziranje rata. Pisali su mnogi i pisalo se mnogo te je ubrzo došlo do recikliranja već čitanoga, prema tome i do zasićenja. Zbog toga na scenu stupa nova generacija autora – djeca devedesetih. S tim piscima, koji su bili djeca kada je rat počinjao, počela je drugačija etapa ratne književnosti. Novi autori dočaravaju i prenose svoja sjećanja te donose osvježenje na područje književnosti ratne tematike.

Hrvatsku ratnu književnost ispisali su oni koje je pogodila okrutna zbilja i koji od nje nisu mogli pobjeći. Umjetnička se fikcija izgubila jer joj u ratu nije bilo mjesta. Zbilja je bila previše strašna da bi se o njoj moglo ispisati nešto lijepo. Pavao Pavličić pronašao je odgovor na pitanje što bi umjetnost trebala činiti kada već ne može dovoljno potresno posvjedočiti o stvarnosti. On tvrdi kako bi se umjetnost mogla *okrenuti prema budućnosti*, odnosno *mogla bi nastojati da obnovi ono što je uništeno*. Zadatak umjetnika jest rekonstruirati razorenu domovinu.⁵

„Neka uzmu jedno selo, jedan crkveni toranj, makar samo jedno stablo. Neka uoče koliko su uništeni, neka to dobro utuže, neka pokušaju zamisliti kako je sve to nekada izgledalo. A onda, kada uzmu pisati, slikati, snimati, komponirati, neka to selo, taj toranj, to stablo drže na umu. I to će biti dosta.“ (Pavličić 1992:454)

³ (usp. Zlatar 2014)

⁴ Podjela prema Matanović - *Od prvog zapisa do „povratka u normalu“*.

⁵ (usp. Pavličić 1992)

Sam autor kaže kako je on odlučio postupati upravo tako i kako će u svemu što će pisati sljedećih nekoliko godina pokušati *obnoviti i dograditi srušeni dvorac Eltz u Vukovaru*.⁶

Autorice čija će djela biti analizirana u ovome radu možda su željele upravo to. Alenka Mirković pripada početnim fazama hrvatskog ratnog pisma jer piše autentičnu priču o boravku u ratom pogođenom Vukovaru. Prvo izdanje njezina romana *Glasom protiv topova* izlazi 1997. godine, a predstavlja retrospektivni izvještaj o iskustvu stečenom u opkoljenome gradu. Osobna je to priča mlade učiteljice koja silom prilika postaje ratna izvjestiteljica na „Radio Vukovaru“. Ivana Simić Bodrožić pripadnica je nove generacije autora pa ispisuje sjećanje na svoje odrastanje u ratu. Dijete je koje je rat zadesio kada je imala tek devet godina i koje su, zbog njezine sigurnosti i opstanka, roditelji poslali na more s ostalom vukovarskom djecom. U romanu *Hotel Zagorje* ona piše o svome djetinjstvu i osobnoj tragediji.

Obje svojim jezičnim tvorevinama žele posvjedočiti onome što su doživjele. Za njih priča nije samo izlaganje podataka, već osobno iskustvo zaokruženo prvom i posljednjom rečenicom. Iako tematiziraju isti povijesni događaj, stvaraju potpuno različite romane zahvaljujući različitim okolnostima koje su ih u tom trenutku obilježile. Jedna je tek dijete koje odlazi, a druga o toj djeci izvještava javnost. *Hotel Zagorje* i *Glasom protiv topova* romani su autobiografskog karaktera s potpuno različitim pripovjednim gledištima, koja će se, uz ostale osobitosti obaju književnih djela, analizirati u nastavku rada.

3. PRIPOVJEDAČKO GLEDIŠTE

Prije analize pripovjedačkog gledišta potrebno je odrediti kako su knjige *Hotel Zagorje* i *Glasom protiv topova* određene kao autobiografski romani. Teorija književnosti roman definira kao priču o privatnom čovjeku u privatnom tonu, odnosno navodi kako „roman pokušava obuhvatiti i izraziti svu složenost suvremenog društvenog života, sukobe pojedinaca i društva, psihičke krize karaktera uvjetovane naglim promjenama u načinu društvenog života i novu filozofsku problematiku otvorenu prodorom moderne znanosti u sve sfere ljudske djelatnosti“ (Solar 2001:219). U užem smislu, roman je bilo koje dulje prozno djelo koje nema specifične tematske, stilske, žanrovske i slične odrednice. Poprilično je široko

⁶ (usp. Pavličić 1992)

definiran, za razliku od autobiografije koja se odnosi na prenošenje vlastitog iskustva u naraciju. Lejeune Philippe autobiografiju je definirao kao „retrospektivni prozni tekst kojim neka stvarna osoba pripovijeda vlastito življenje, naglašavajući svoj osobni život, a osobito povijest razvoja svoje ličnosti“ (Lejeune 2000:202). Autobiografskim romanima naziva sve „fiktionalne tekstove u kojima čitatelj može imati razloga da, na temelju podudarnosti koje misli da je otkrio, sumnja kako su autor i lik identični“ (Lejeune 2000:214). Problematika na koju se nailazi jest koliko roman može biti autobiografski, a koliko je u njega naknadno upisano. Drugim riječima, teško je tekst posve ograditi od fikcije i od romanesknih postupaka, što znači da ništa nije toliko rigorozno i da su sve teoretske odrednice nametnute. Kako je već spomenuto, u ovome radu navedene odrednice neće biti važne za analizu, ali ih je bitno istaknuti kao jedno od problemskih pitanja. Ono što kod svakog autobiografskog romana igra presudnu ulogu i zbog čega se ova dva romana čitaju kao autobiografska jest kontekst. Kada se pri čitanju ne bi dobro poznao kontekst, ovi bi se romani imenovali fikcijom te određivali kao izmišljene priče. S obzirom na to da su povijesne činjenice poznate i da su same autorice svjedočile o autobiografskoj noti djela, romani se promatraju kao svjedočenja. Ono što ih razlikuje jest pripovjedno gledište, odnosno pozicija pripovjedača.

3.1. PRIČA O ODRASTANJU

*Sada mi je žao što sam kod kuće ostavila najnoviju pravu Barbiku s gumenim nogama koje se svijaju, zbog straha da je netko ne ukrade, a ponijela samo plastične.*⁷

Ivana Simić Bodrožić napisala je roman o odrastanju jedne djevojčice u zemlji pogođenoj ratom. *Hotel Zagorje* počinje odlaskom devetogodišnje djevojčice i njezinoga brata iz Vukovara na more. Djeca tada nisu svjesna što taj odlazak znači te da je on zapravo put bez povratka. Nakon odlaska u ljeto devedeset i prve godine, oni se više ne vraćaju u rodni Vukovar i predstoji im prognanički život. Junakinja romana s bratom i majkom boravi u takozvanom „Hotelu Zagorje“ u sobici punoj žohara. Kroz niz godina prognaništva, konstantno se bore za nekoliko kvadrata u kojima će moći dostojanstveno živjeti. Nailaze na probleme prilikom školovanja, prilikom pronalaska posla i sl. Bore se s birokracijom i stalnim

⁷ (Simić Bodrožić 2012:8)

čekanjem. Brat piše pisma mnogim ministarstvima i uzaludno čeka odgovore. Ono što je najgore u tom turobnom prognaničkom životu jest činjenica da ništa ne znaju o ocu i da se on vodi kao nestali branitelj. *Hotel Zagorje* priča je o očaju i bezizlaznosti, ali i o odrastanju i prvom zaljubljanju.

Kako je već utvrđeno, ovaj je roman autobiografski, a prema činjenici da je pripovjedačica ujedno i glavni lik zaključuje se da je naracija autodijegetska. Na potvrdu podudarnosti autorice kao pripovjedačice i glavnoga lika nailazi se tek na jednom mjestu u romanu. Naime, na jednom od CD-a koji su glavnoj junakinji/pripovjedačici poslali rođaci iz Australije, pisalo je *Sretan rođendan, Ivana* (Simić Bodrožić 2012:107). To je jedino mjesto gdje se spominje ime i na kojemu se otkriva spomenuta sukladnost. Postoji još jedno mjesto na kojemu se potvrđuje podudaranje, ali samo inicijalima imena autorice i pripovjedačice. Čekajući majku u centru za ljudska prava „Apel“, pretražuje kartice s podacima nestalih osoba i pronalazi karticu svoga oca. Na kartici su zabilježeni njegovi inicijali i godina rođenja, kao i inicijali njegova brata te žene i djece koja su određena kao *dva sina J. 1975 i I.1982*. (Simić Bodrožić 2012:72). Rečenicom: „*Samo to se znalo o mom ocu, a o meni čak niti toliko da sam bila taj drugi sin.*“ (Simić Bodrožić 2012:73) pripovjedačica/glavna junakinja potvrđuje da su njezini inicijali isti kao i autoričini, odnosno potvrđuje se autodijegetska pozicija.

Tijekom cijeloga romana fokalizacija je unutarnja i infantilna jer je *Hotel Zagorje* priča ispričana iz perspektive djeteta. Junakinja romana djevojčica je koja pripovijeda o odrastanju u vrijeme rata. Svi su događaji opisani jednostavnim dječjim jezikom i stilom. Rečenice su kratke, britke i efektne. S obzirom na to da je na početku romana pripovjedačica devetogodišnja djevojčica, mnogo je neznanja u njezinim iskazima. Ona ne razumije što se oko nje događa jer je jednostavno dijete.

Zbog ratne situacije mnogi roditelji šalju svoju djecu na otoke koje rat još nije zadesio. Iako joj uopće nije jasno zašto, na more odlazi i pripovjedačica I. sa svojim šesnaestogodišnjim bratom i prijateljicom Željkom.

„– Što će nam pasoši kad idemo samo na more? – prošapćem. – Tata je rekao, ako se zakuha, da idemo kod strica u Njemačku. – odgovara. Ne razumijem što bi se to moglo zakuhati, ali slutim da je nešto u vezi politike jer svi stalno o tome pričaju.“ (Simić Bodrožić 2012:5)

Kao i svako dijete, i ona je uzbuđena zbog ljetovanja i druženja sa starijim djevojkama. Premlada je da bi shvatila kakva im opasnost prijeti i to se odražava u njezinu pripovijedanju. Mnogo je mjesta gdje se potvrđuje infantilnost pripovjedačice, ali ipak čitatelju je sve potpuno jasno. Pripovjedačica I. tek je dijete koje osjeća kako stvari nisu kao prije te se kroz njezina prepričavanja viđenoga otkriva prava situacija u kojoj se nalaze njezin grad i njezina obitelj.

„Čula sam ih kako razgovaraju o nekom prolaženju kroz kukuruze, Miri koja se u devetom mjesecu trudnoće vozila na biciklu i vlaku u kojem su svi zastori morali biti navučeni, ali u tom krevetu je ipak bilo samo lijepo.“ (Simić Bodrožić 2012:9)

„Mama je sve češće znala otići u kupaonicu i vratiti se natečenih očiju.“ (Simić Bodrožić 2012:11)

Nakon odlaska na more i dolaska njihove majke, obitelj se seli kod tetka u Zagreb. Shvaćaju da počinje neko novo doba jer često čuju zračne uzbune. Iako su se na početku osjećali dobrodošlo i bili uzbuđeni zbog druženja, ubrzo nestaju zalihe hrane i situacija postaje sve teža. Majka pronalazi posao, ali ni to im ne olakšava socijalizaciju u glavnome gradu. U tim je danima počeo njihov prognanički život jer su izgubili dom u Vukovaru. Uz opisivanja svakodnevice, infantilnim komentarima popraćeni su i najstrašniji događaji poput pada grada Vukovara.

„Na Dnevniku nisu ništa rekli, ali poslije prognoze pustili su pjesmu *Moja Ružo* od Prljavog kazališta. (...) Vukovar je pao i to me muči jer nisam sigurna što to točno znači, a glupo mi je sada pitati.“ (Simić Bodrožić 2012:12)

S obzirom na sve okolnosti – pad grada, gubitak doma i nestanak oca, obitelj se mora preseliti u bivšu političku školu imenovanu „Hotel Zagorje“. Pokušali su zauzeti stan u Zagrebu kako bi se preselili, ali ubrzo su izbačeni. Osim aktualnih zbivanja u njezinu životu i životu njezinih najbližih, pripovjedačica I. prenosi i sudbine drugih sudionika. Svi su oni u vrlo sličnim pozicijama – izbačeni su iz svojih domova, izgubili su svoje najbliže, konstantno čekaju u nadi da će moći povratiti svoje živote. Kroz komentare glavne junakinje, čitatelji saznaju mnogo o njihovim sudbinama i prilikama.

„Ivan je isto imao samo mamu koja je nevjenčana supruga njegovog tate, koji je poginuo i tako ih sve ostavio bez penzije. (...) Kada su dobili stan, njegovu su mamu ljudi

često spominjali u istoj rečenici s kamiondžijama i onima iz ministarstva.“ (Simić Bodrožić 2012:34)

Mnoštvo je sličnih sudbina u „Hotelu Zagorje“ i u seoskoj osnovnoj školi koju pripovjedačica I. upisuje. Ona pripovijeda o svima i dječjim jezikom čitatelju otkriva šokantne sudbine kao što je sudbina djevojčice Veronike.

„Sutradan u školi Veronika me nije pozdravila, a ni ja nju. Ni s kim nije razgovarala, samo je navlačila pramen masne kose preko lijevog oka.“ (Simić Bodrožić 2012:49)

Prikazani životi puni su tragike; neki su tragičniji od drugih, ali ono što im je zajedničko jest svakodnevna borba s birokracijom. Glavno obilježje svih sudbina predstavljenih u romanu *Hotelu Zagorje* jest čekanje.

„Čekanje. Čekali smo. Da se tata vrati, da oslobode grad, da se pomaknemo na listi čekanja za stanove. Sve su to bile stvari kod kojih se ništa nije moglo učiniti u međuvremenu, osim čekati.“ (Simić Bodrožić 2012:67,68)

Infantilnost pripovjedačice prolazi s njezinim odrastanjem. Roman prikazuje vrijeme od sedam godina, što znači da pripovjedačica I. iz djeteta prelazi u djevojku. Život u „Hotelu Zagorje“ težak je za svakoga, a posebno za mlade djevojke i dječake. Pripovjedačica I. odrasta i njezin život obilježavaju prijatelji, izlasci i prve ljubavi. Uza sve to, idu i svađe s majkom i bratom. Kroz njezin razvitak mijenja se i glas pripovjedačice, koji je sada manje infantilni i spreman na borbu za svoje stavove.

„Kod mame sam imala manje šanse, ona je bila glavna. I sada je, samo nekako umornija. – On bi me pustio – prošaptala sam. – Ma možeš misliti, ne bi mrdnula odavde, radi šta hoćeš! – obrecnula se. Nije mi trebalo ništa više reći, to je bilo to i ja sam izletjela do bakine sobe po oker vestu.“ (Simić Bodrožić 2012:108)

Infantilni glas gubi se s prvim junakinjinim danima u gimnaziji. Ona odrasta i shvaća kako će uvijek biti ona „druga“ i da će ju društvo uvijek promatrati na taj način.

„Sve dobivamo. Tako nam kažu. Vi ste dobili penzije, dobivate hranu i uvoznice, dobivate upis u škole i domove, dobivate putovanja na more, vi čak i ne hodate u dronjcima. Vjerojatno bismo trebali, jer smo prognanici, hodati okolo šugavi i musavi do kraja života. Kao da smo oduvijek živjeli tako, trebamo biti sretni što god da dobijemo. Profesionalni igrači lota. Sve dobivamo.“ (Simić Bodrožić 2012:123)

Kroz takve kratke i jasne iskaze čitatelj uviđa jasne kritike društva. Vrlo snažno djeluju na recipijenta, što je efektivnije nego da se s mnogo više riječi pojašnjavalo i imenovalo krivca. U romanu je sve izrečeno s malo riječi, transparentno je i detaljno. Junakinja romana Ivane Simić Bodrožić razvija se i iz infantilnog glasa prerasta u gotovo zrelu osobu, što izrazito jasno iščitava iz njezinih rečenica i stavova. Na takvim mjestima u romanu javlja se „naknadna pamet“, odnosno prodire glas autorice. Naime, pripovjedačica mjestimično daje komentare koji nisu prikladni njezinu uzrastu, odnosno koji su naknadno „upisani“. U pripovjedački glas upliće se jedan odrasli, koji daje suptilan komentar, ali i oštru kritiku.

„ – Dobar dan, oprostite što kasnim, tramvaj je kasnio. – Ha, ha, ha. – sramežljivo, ali ipak sve Lane i Borne s kojima sam prije nekoliko godina krenula u svoju zagrebačku školu, kao izbjeglica iz Vukojeba, sada su se potihom smijali valjda otrcanom fori klinaca iz centra. Tramvaj je ovdje normalno prijevozno sredstvo, tramvaj uvijek kasni, smotana si i izgledaš glupo, bolje sjedi i ne govori ništa.“ (Simić Bodrožić 2012:137)

„Predstavljanje s naglaskom na hobije krenulo je iz zadnjih klupa, a kad je došlo do druge, saznala sam da većina cura ide u Zvezdice. – Kaj i ti, nemrem vjerovati?! – Većina dečki skija ili igra tenis, a jedan čak ima i vlastitog konja na hipodromu.“ (Simić Bodrožić 2012:138)

Roman prestaje u trenutku kada pripovjedačica I. postaje mlada zrela osoba i bez ikakve patetike iznosi svoj komentar prognaničkog života.

„Pristat ćemo na to da si netko uzima pravo koje nije njegovo, pristat ćemo na to da smo samo neki prognanici koji su stan ionako dobili, pa im je dobar i onaj manji, pristat ćemo da svijet funkcionira tako, na sve, samo da imamo dom. Da nismo morali i trebali tako, postat će nam jasno mnogo kasnije.“ (Simić Bodrožić 2012:179,180)

S tim komentarima daje čitatelju do znanja da više nije dijete koje se radovalo ljetovanju i boravku sa starijim curama, nego sada shvaća što je to ljetovanje predstavljalo i vrlo zrelo kritizira cijelu situaciju.

Jedino što se izdvaja od infantilne perspektive u romanu pisma su koja piše junakinjin brat. Naime, on piše pisma svim institucijama u Republici Hrvatskoj i objašnjava im njihovu situaciju. Pisma su administrativnog stila, stilizirana i pridonose vjerodostojnosti romana. Uvođenjem tih pisama u infantilnu fokalizaciju, autorica pridonosi dokumentarnosti svoga

romana te potvrđuje autobiografski karakter. Ujedno kritizira i institucije koje su na ta pisma odgovarale vrlo sporo.⁸

„Pitam se piše li on to radi sebe, radi mame, ili stvarno misli da oni to još čitaju. Ako tako misli, možda ih baš ne bi trebao optuživati da lažu i dijele stanove preko veze, jer kad to pročitaju onda tek nećemo ništa dobiti. (Simić Bodrožić 2012:159)

Ivana Simić Bodrožić piše roman o odrastanju u ratu. Njezina junakinja tek je dijete i ona ne shvaća ozbiljnost situacije. Autorica vjerodostojno prenosi njezine infantilne rečenice kroz cijeli roman. *Hotel Zagorje* sjećanje je na vlastito odrastanje za vrijeme rata, odnosno na život u progonstvu. Junakinja romana uvijek je bila drugačija i nije se osjećala dobrodošlo niti u jednom okruženju. Njezin se život svodio na mukotrpno čekanje i autorica je uspjela prenijeti tu tužnu priču jednostavnim dječjim leksikom. Iako ispričan iz perspektive djeteta, uz tek poneki odmak i korištenje „naknadne pameti“, ovaj je roman izrazito ozbiljan roman o odrastanju u ratnom razdoblju.

3.2. PRIČA O RATIŠTU

„Živci su mi radili kao ljudi. Hodala sam po sobi, odlazila na balkon i ponovo se vraćala u sobu, pušila cigaretu za cigaretom, okretala skalu na radiju ne bih li čula nove vijesti. Izluđivalo me je to što nije bilo načina da doznam koji se to vrag dogodio, a sudeći po svemu što sam uspjela saznati, i po osjećaju koji se širio mojim želucem dogodilo se nešto strašno.“⁹

Glasom protiv topova roman je retrospektivne forme nastao na osnovi iskustava stečenih u opkoljenom gradu. Priča je to mlade učiteljice koja radeći na Hrvatskom radiju Vukovar pronalazi dodatan izvor zarade. Radnja romana odvija se od siječnja 1990. godine pa sve do pada Vukovara u studenome 1991. godine i prenosi konkretnu ratnu zbilju. Izborima i raspadom Jugoslavije došlo je do separacije društva i pažljivo se gledalo tko se s kim druži. Pripovjedačica se prisjeća kako je sve počelo i kada je točno shvatila da stvari nisu kakve bi trebale biti. Kako je tada bila mlada, učiteljica je vrlo naivno gledala na političke događaje. S obzirom na ljeto i ljetne praznike, odlučila je pronaći dodatan posao i prijavila se na oglas za

⁸ (usp. Ott Franolić 2012:117)

⁹ (Mirković 2011:49)

posao na radiju. Nije bila svjesna što će taj posao značiti. U ratnom Vukovaru radio je bio jedini izvor informacija za sve ljude u gradu i šire. Junakinja je sa svojim kolegama stvarala povijest ratnog izvjestiteljstva. Radio je bio posljednja veza opkoljenoga grada sa svijetom. *Glasom protiv topova* priča je o ljudima koji su hrabro i nesebično pokušavali obraniti svoj teritorij i svoje dostojanstvo. Čitatelj saznaje sve o svakodnevici ljudi i njihovim borbama s nedostatkom hrane i higijenskih potrepština te o stalnom bombardiranju i izbjegavanju granata. Roman govori o borbi za život, odnosno donosi autentičnu priču s ratišta.

Glasom protiv topova roman je ratne izvjestiteljice Alenke Mirković koja je njime prenijela dokumentarnost ratne zbilje i na mnogim mjestima u romanu potvrdila kako je upravo ona, autorica, i glavna junakinja i pripovjedačica.

„Pretpostavljam kako su me moji hrvatski prijatelji i poznanici poznavali dovoljno dobro da bi znali da sam „jedna od njihovih“, a da su moji srpski prijatelji i poznanici bili pomalo zbunjeni mojim prezimenom: naime, izgledalo je malo vjerojatno da bi netko s prezimenom Mirković mogao biti ustaša.“ (Mirković 2011:28)

„Ne znam, samo znam da je ovdje ludnica... joj, Alemka, sve će nas poubijati...“ (Mirković 2011:49)

Glasom protiv topova autobiografski je roman baš poput *Hotela Zagorje*, ali u ovom primjeru nailazi se na mnogo više potvrda. Pripovjedačica romana autodijegetska je jer je autorica i pripovjedačica i glavna junakinja, baš kao što je to slučaj s romanom Ivane Simić Bodrožić. Fokalizacija je unutrašnja, ali za razliku od *Hotela Zagorje* roman *Glasom protiv topova* nema infantilnog pripovjedača, nego odraslu osobu koja čitatelju vjerodostojno prikazuje sliku ratnog Vukovara.

Iako su generacijski daleko, sličnost među pripovjedačicama ipak postoji – podudara se njihovo neznanje na početku romana. Baš kao što pripovjedačica I. nije bila svjesna situacije u gradu, tako niti pripovjedačica Alemka nije znala što se događa, ali shvaćala je da je posrijedi nešto ozbiljno.

„Toga dana nije moglo biti svadbi; prometa, pa i nesreća, također. Pa ipak, automobilske sirene nisu zanimale gotovo nikoga... Ništa mi nije bilo jasno.“ (Mirković 2011:8)

„No, neki mi vrag ipak nije dao mira: iz razloga koji ni meni samoj još nisu bili jasni, znala sam kako je ono što gledam važno.“ (Mirković 2011:9)

S obzirom na to da je pripovjedačica Alemka odrasla osoba, ona ubrzo postaje svjesna ozbiljnosti situacije u kojoj se nalazi. Sve češće čule su se sirene i viđali razni politički prosvjedi u kojima se pozorno promatralo tko je kome prijatelj. Došlo je vrijeme kada su se zbog političkog opredjeljenja razarala prijateljstva i brakovi. Trenutak u kojemu pripovjedačica shvaća što se sprema jest trenutak kada je saznala za ubojstvo policajaca na Plitvicama. Bilo je to na Uskrs 1991. godine i taj je dan u romanu datiran kao posljednji mirni blagdan u obiteljskoj kući.

„Počelo je... proletjelo mi je kroz glavu.“ (Mirković 2011:35)

Ubrzo su se takve krvave borbe preselile u Borovo selo kraj Vukovara i rat je postao ozbiljna prijetnja. Pripovjedačica poručuje kako je toga postala svjesna vidjevši tenk na ulicama grada i čuvši priče o poginulima i unakaženima u bitci u Borovu selu. Kao mlada učiteljica osjećala se odgovorno da zaštititi djecu i pruži im sigurnost i stabilnost. Bližio se kraj školske godine i regularno su se održavali ispiti, a učenicima je bilo jedino važno kako se od toga izvući. Još je tada sve djelovalo vrlo normalno, ali već sljedeće noći dogodio se preokret.

„Te noći, zaspala sam tek kad sam se dobro isplakala. Nisam znala užasava li me više događaj u Borovu selu ili ono što on, zapravo, znači. Bijes, strah, poniženje, nemoć – sve se to u meni izmiješalo i uskuhalo. Osjećala sam kako će se cijeli moj život potpuno izokrenuti, možda već sljedećeg jutra, a ja neću znati ni kako, ni zašto, ni zbog koga, ni zbog čega. Osjećala sam kako mi moj vlastit život klizi iz ruku... (...) Te noći, birale su se strane. Te noći, počeo je rat.“ (Mirković 2011:61,62)

Narednih dana dogodilo se ono što će za Alemku biti od velike važnosti, iako to tada još nije shvaćala. Hrvati su provalili u prostorije Radija Vukovara i zaposjeli ga te odlučili sakupiti svoj tim ljudi koji će na njemu raditi. Nakon svih strahota glavna junakinja shvaća da i ona želi sudjelovati u aktualnostima jer osjeća odgovornost prema svome gradu i sugrađanima.

„Znala sam kako su pred nama teški dani i htjela sam učiniti nešto, bilo što, samo da se ne osjećam ovako beskorisno, da ne osjećam kako netko drugi upravlja mojim životom, da ne moram čekati da bih doznala što mi donosi slijedeći dan...“ (Mirković 2011:70)

Prilikom sudjelovanja u aktualnim događajima dobila je vrlo brzo. Školska se godina približavala kraju i pripovjedačica je odlučila pronaći dodatni izvor zarade te se javila na oglas za posao na Radiju Vukovar. Kako nije bila podobna za eter, dobila je posao novinarka u vukovarskim novinama. Upravo tih je dana počelo svakodnevno granatiranje Borova sela, a ubrzo će se preseliti i na ulice Vukovara. Svjesna kako je rat stvarniji nego što je mislila, Alemka odlučuje otići na autobus koji je prevozio Vukovarce u Njemačku. Na taj autobus, u osam sati ujutro, nikada nije otišla i upravo tu počinje njezina priča. Sve što se do tada zbilo bila je *uvertira* za ono što će uslijediti i čega nije bila svjesna. Mnogi su ipak otišli iz grada i zbog manjka ljudi, Alemka počinje raditi na radiju te postaje ratna izvjestiteljica. S njezinim prvim novinarskim zadacima počinje i njezin roman – priča o ratištu. Osjećaj građanske odgovornosti, koji je imala tih ratnih dana u Vukovaru, autorica prenosi na stranice svoga romana. Vrlo detaljno, uz niz datuma i imena, opisuje što se odgađalo tih povijesnih dana na istočnoj bojišnici.

Glasom protiv topova podnaslovljen je kao *Mala ratna kronika* jer bilježi događaje prema njihovom vremenskom slijedu. Kako je već napomenuto, roman prati zbivanja od siječnja 1990. godine pa sve do studenoga 1991., kada je Vukovar pao i kada je poslan zadnji izvještaj s radija. Pripovjedačica napominje kako joj, sjećajući se događaja, nije jasno kada se i kako sve počelo događati. Ne može odrediti dan kada je postala svjesna događaja oko sebe i tog se vremena sjeća tek kroz fragmente. Međutim, ono što može točno odrediti jest podjela njezina života na život prije pada Vukovara i onaj poslije toga.

„Od pada Vukovara 1991. godine ova slika pojavljivala mi se pred očima svaki put kada bi mi netko od mojih poznanika postavio neizbježno pitanje: A kako je sve to, zapravo, počelo? (...) No, ponekad mi se čini kako vrijeme prije tog događaja, zapravo i nije postojalo.“ (Mirković 2011:10)

Prvi datumi koje autorica bilježi *uvertira* su *rata* – to je izborno vrijeme i vrijeme raspada Jugoslavije za koje je, kako kaže pripovjedačica, mislila da će *imati vrlo malo utjecaja na njihov život* (Mirković 2011:10). Na početku čitatelj saznaje o glavnim događajima koji su upućivali na to da se počinje događati nešto zaista veliko. Pripovjedačica kazuje o posljednjem mirnom Božiću u obiteljskoj kući, krvavom Uskrsu i posljednjim proslavama Praznika rada. Kako ljetu odmiče, tako datumi bivaju jasniji i čitatelju je sve vrlo jasno prezentirano – naglašen je datum, a često i doba dana. U kolovozu 1991. godine, kaže pripovjedačica, već može razlikovati oružje po zvuku te tada odlazi s nećacima na more.

Njihov povratak je točno 21. kolovoza kada ih nad Okučanima nadlijeće zrakoplov JNA. Tog je datuma pripovjedačica posvjedočila silnoj vojsci koja je krenula na Vukovar te je zato on izrazito bitan. Četiri dana poslije, 25. kolovoza, srušen je jedan neprijateljski zrakoplov te baš toga dana pripovjedačica odlučila vratiti na radio i raditi kao izvjestiteljica. Preciznije određeni datumi ukazuju na velike događaje kao što je *prvi žestoki tjedan rata*. Žestoki događaj koji je također naznačen jest Alemkino *vatreno krštenje*, odnosno prva mogućnost pogibije. Osim njezine skore pogibije, pripovjedačica upućuje na datume svih velikih bitaka koje su se odigravale: na datume dolazaka konvoja, na datume dolazaka stranih novinara i na mnoge datume pogibije njezinih suboraca.

„Kada je, šesnaestog listopada poginuo Blago Zadro, tu smo informaciju prvoga dana zatajili kako bi ga mogli barem u miru pokopati, no vijest se pronijela brzinom munje i izazvala upravo onakve reakcije koje su se zapovjednici bojali: ako su ubili Zadru, kakve smo šanse imali mi ostali...?“ (Mirković 2011:258)

Uz datume, u romanu su precizno i vjerodostojno izneseni i svi lokaliteti tog područja gdje su se odvijale najveće bitke.

„Kad su se vratili, ispričali su nam detaljno što su doznali u štabu. Tenkovi i četnici probili su linije na Sajmištu. Dio je stigao iz Negoslavaca i došao do Kuginog groblja, a dio je krenuo iz vojarnje.“ (Mirković 2011:196)

Osim preciznog opisivanja Vukovarskih ulica, pripovjedačica vjerno donosi opise mjesta na kojima su boravili ljudi koji su tih zadnjih dana ostali u gradu. Opisuje zgrade koje su srušene, trgovine u kojima su prije redovno kupovali, slastičarnice u kojima se jeo najbolji sladoled itd. Isto tako, detaljno opisuje i skloništa u kojima su tražili utočište i sigurnost pred granatama.

„Tamo su, potom, dovukli i nekoliko madraca, jedan pomoćni ležaj i deke. Taj je ležaj užasno škripao pri svakom pokretu, a deke su bile maslinasto-zelene, vojničke, greble su i imale čudan miris. Dva su madraca bila namještena i u Zdravkovom uredu, a Josip je od kuće donio vreću za spavanje, pa bi, umotan u nju, spavao na podu studija.“ (Mirković 2011:177)

Alenka Mirković svojim je romanom opisala točan tijek rata – od prvih noći do samog pada grada. Dnevničkom formom, poprilično dokumentarno i slikovito, prenijela je čitateljima sliku ratnoga Vukovara. Upoznaje ga sa svim važnim datumima i lokalitetima grada i okolice te vrlo slikovito opisuje svaki potez koji su ratni izvjestitelji morali činiti.

Prenijela je pismom ono što je tek pokoja kamera zabilježila i zato je njezin roman prava mala ratna kronika. Osim datuma i lokaliteta, autorica u romanu vjerodostojno donosi niz imena koja su bila značajna za taj ratni period. Čitatelj saznaje ime svakog narednika i vojnika s kojima se ona susretala, kao i imena svih ratnih izvjestitelja. Osim njihovih imena, donosi i njihove tužne sudbine. Pripovijeda tko je u koga bio zaljubljen, čiji je brak prekinut s padom grada, čija su djeca poslana na more, a koja je obitelj izbrisana jednom granatom. Autentično prikazuje svaku bitnu figuru toga vremena, baš kao da im želi odati počast ili podignuti spomenik jer su svojom nesebičnošću pokušali pomoći svome gradu. Autorica je pisala tek o maloj skupini ljudi koja se borila glasom protiv topova, ali svako to ime bilo je više nego značajno. Osim svojim kolegama, počast je odala i svim vojnicima koji su se borili i davali svoje živote na tim ulicama. Prenijela je vjerno sve njihove nadimke – Osa, Doktor, Brada, Jastreb, Lipi moj, Mladi Jastreb itd. i time dobila na vjerodostojnosti romana. Opisivanjem svih tih ljudi podigla im je spomenike i ostavila trag u povijesti koji se ne može izbrisati te im tako odala počast. Autorica namjerno prenosi nadimke tih povijesno važnih osoba jer tako dočarava prisnost koju su imali, ali i njihovu ljudskost. Čitatelj shvaća da su se na tim ulicama borili ljudi, a ne imena i prezimena. Ujedno, roman se odlikuje notom duhovitosti koja je čitatelju više nego potrebna dok čita o svih tim teškim sudbinama. Upravo je humor taj koji je pomogao svima njima prebroditi tešku svakodnevicu i autorica na mnogim stranicama donosi takve primjere.

„Josipe, diži se!“

„Ma, pusti me, šta ti ja smetam...“

„Diži se, ja moram u program!“

„Pa idi u program!“

„Kako ću u program s tobom tu na podu, koji ti je?“

„Pa valjda šutim kad spavam, majmune...pusti me na miru!“

„Ma ne dolaziš u obzir! Još ćeš mi tu hrkati u eter!“ “ (Mirković 2011:177)

Ono što infantilna pripovjedačica u *Hotelu Zagorje* nema, a odrasla u *Glasom protiv topova* ima jest velika doza odgovornosti. Ona je glas zajednice i ono što je ona prenosila, čulo se diljem svijeta. Doslovno diljem svijeta jer je pripovjedačica Alemka bila jedina u redakciji Radija Vukovar koja je znala engleski jezik te prema tome bila jedina koja je mogla

razgovarati sa stranim novinarima. Prenoseći informacije iz Vukovara, svijetu je stvarala sliku o ratu koji je na tim područjima buktio. Na njoj je bila velika odgovornost jer su prenoseći njezine riječi, svjetski novinari informirali javnost širom svijeta o tome kako je u Vukovaru.

„Sljedećih dana dečki koji su dežurali na telefonima imali su sa mnom pune ruke posla. Kako bi se koji od njih javio na telefon, podigao bi ruku sa slušalicom u zrak i povikao: Alemka, BBC! Alemka, SKY! Alemka, Associated Press...!“ (Mirković 2011:299)

Osim preko njezina glasa, svijet je pokušavao doznati kakvo je stanje u Vukovaru šaljući svoje novinare. Dolazili su tu iskusni ratni izvjestitelji koji su prošli mnoga ratišta i vidjeli svašta, no *ovakvu koncentraciju mržnje* nisu vidjeli nigdje. Ti su novinari ubrzo povučeni iz Vukovara jer *njihovi su životi njihovim šefovima bili suviše skupi da bi ih izgubili na mjestu kakvo je bio Vukovar, Hrvatska.* (Mirković 2011:239).

Najveće preuzimanje dužnosti pripovjedačica ne preuzima na sebe dok razgovara s BBC-jem, nego u trenutku kada postaje vojnik. Naime, ona dobiva poziv za mobilizaciju i to na službu u oružane snage u jedinici HR Vukovar. I u tom povijesnom trenutku ona se šali kako neće ništa potpisati dok ne dobije dva para čarapa i dva para gaća te kako bi, da je mislila pobjeći, to već učinila.

„Stavila sam listić u novčanik i pomislila ironično: „Eto, postala sam vojnik. I tu u Vukovaru. Sretnica jedna, to sam ja...““ (Mirković 2011:314)

Pisanje romana kao vjerodostojne kronike povijesnih događaja autorica shvaća jednako ozbiljnim poslom kakav je tada bio sudjelovanje u ratnim događanjima te se trudi odraditi ga savjesno i dostojno čitateljskog povjerenja. Kako je već napomenuto, donosi niz imena, lokaliteta, opisa i detalja. Ono što jednako vjerno prenosi jesu i osjećaji koji su svih tih mjeseci preplitali. Sve je počelo neznanjem i odlaskom po kolače u Borovo selo u vrijeme kada se „zakuhavalo“, a nastavilo strepnjom i željom za odlaskom iz grada. Na početku pripovjedačica nije prepoznavala granatiranje, nego je mislila kako je to samo grmljavina u daljini, dok kasnije prepoznaje kako se neprijatelj *uštimava* od jutra. Izrazito vjerno dočarava slom koji doživljava u trenutku kada u njezinu sobu uletava granata i napravi ogroman nered. Umjesto da je sretna što je preživjela, ona se slama zbog prljavštine.

„Plaćem, jer mi se plače... jer mi je dosadilo iz dana u dan istresati prašinu iz ovih usranih deka, jer mi je dosta prljavštine, jer mi je muka od svega... I sad bi ja trebala, poslije

ovoga maloprije, izać nasmijana i raspoložena pred sve one ljude vani i pričati im kako će sve biti u redu... Ništa neće biti u redu!“ (Mirković 2011:361)

Svatko od spomenutih u romanu imao je barem jedan takav slom, što je pokazatelj njihove ljudskosti i potrebe za normalnim. Pripovjedačica opisuje kako je kosu prala mineralnom vodom i kako se nije otuširala mjesecima, ali to je bilo u redu jer nitko nije pa su svi jednako smrdjeli. Opisuje sve ono što je u normalnim uvjetima bitno, ali u tom ratnom Vukovaru bitno je bilo samo preživjeti. Normalnost više nije postojala jer se sjedilo na kartonu i slušalo koliko je blizu pala granata. Nešto posve neobično dogodilo se kada je jedna starica umrla od starosti. Pripovjedačica to ističe izuzetno rijetkom pojavom jer su u to vrijeme svi umirali zbog rata.

Glasom protiv topova priča je o ratištu i borbi za opstanak. Pripovjedačica ovog romana mlada je žena čija je svakodnevnica prekinuta naivno i naglo. Iz mlade bezbrižne učiteljice preobražava se u vojnkinju HR Vukovara. Bezbrižni dani prelaze u dane pune tereta i odgovornosti. Njezin je glas glas zajednice i ona je svjedok tog vremena. U romanu vrlo vjerodostojno i odgovorno prenosi sve što je vidjela i preživjela. Donosi sliku ratnog Vukovara dokumentarnim stilom uz ironične komentare i veliku dozu humora. Pripovjedačica Alemka svjedok je teškog vremena i njezin glas zaista se borio protiv topova kako bi bio prenesen u svijet i pozvao na pomoć.

Romani Ivane Simić Bodrožić i Alenke Mirković, *Hotel Zagorje* i *Glasom protiv topova*, autobiografski su romani. Čitateljima donose sliku ratnog Vukovara iz dviju različitih perspektiva. Pozicije pripovjedačica u oba romana autodijegetske su – autorice romana su pripovjedačice, a ujedno i glavni likovi. Pripovjedačica *Hotela Zagorje* devetogodišnje je dijete pa je stoga njezina perspektiva pripovijedanja dječja i infantilna. Ispovijest je to djevojčice koja je odrastala u ratu i kojoj puno toga nije bilo jasno. Ona svoju priču donosi jednostavnim jezikom te vrlo nepretenciozno. Njezin je stil elementaran i roman se stoga vrlo lako čita. Izrazi su jasni, sve je izrečeno vrlo kratko i efektno, što ga čini vrlo pristupačnim štivom. Infantilna pripovjedačica tek sluti da će se dogoditi nešto strašno i iako njoj samoj nije jasno što je to točno, čitatelju je sve vrlo transparentno. *Hotel Zagorje* roman je koji svojom lakoćom u izrazu i jednostavnošću pripovijedanja uvlači čitatelja te na njega djeluje vrlo snažno i to upravo zato što mu najteže događaje otkriva indirektno. Za razliku od romana *Hotel Zagorje*, roman Alenke Mirković *Glasom protiv topova* za pripovjedačicu ima odraslu osobu koja događaje prezentira vrlo direktno i bez okolišanja. U tom romanu nema

infantilnosti i neznanja, nego se događaji otkrivaju vrlo transparentno baš poput dokumentarnog filma. *Glasom protiv topova* roman je čija je autorica pripovjedačica i glavna junakinja i u toj se kategoriji u cijelosti podudara s romanom *Hotel Zagorje*. Oba romana imaju autodijegetsku naraciju te unutrašnju fokalizaciju, ali jedan je roman priča o odrastanju u ratu, a drugi priča o ratištu i borbi za opstanak. *Glasom protiv topova* autentična je priča s ratišta, odnosno pripovjedačica romana donosi pripovijest o iskustvima stečenima u ratu. Roman je to koji sadrži niz detalja te vjerodostojno opisuje vukovarska ratišta. Čitatelj saznaje sve bitne datume te imena sudionika kao i lokalitete na kojima su se odvijale borbe. Pripovjedačica vrlo slikovito donosi zbilju onoga vremena. Osjeća se odgovornom prenijeti istinu te ostaviti trag u povijesti i svim prijateljima odati počast. Čitajući roman, osjeća se velika odgovornost koju pripovjedačima ima s obzirom na to da je upravo ona glas te zajednice i njezin svjedok. *Hotel Zagorje* priča je djevojčice o njezinu odrastanju u ratu, a *Glasom protiv topova* priča je mlade žene o borbi za opstanak. *Hotel Zagorje* ispovijest je o djetinjstvu prenesena vjerodostojnim dječjim leksikom i predstavlja sjećanje na vlastito odrastanje tijekom rata. S druge strane, *Glasom protiv topova* pripovijest je o ratištu koju prenosi jedan svjedok koji je glas te zajednice i prema tome njegova je odgovornost izrazito velika. Iako generacijski različite, obje su pripovjedačice duhovite, dosjetljive te vrlo britke i često ironične. Iz različitih pripovjedačkih perspektiva čitatelj saznaje o istom vremenu i istim događajima te je neizbježno da se romani u mnogočemu podudaraju. Upravo će o tome biti riječ u sljedećem dijelu rada.

4. KOMPARATIVNA ANALIZA

“Razgovarali smo o sutrašnjem odlasku djece. Pomisao kako u gradu uskoro više neće biti niti jednog djeteta bila je užasno deprimirajuća, no nakon onog što se dogodilo Dalju i Aljmašu, smi smo znali kako je to najbolje rješenje.”¹⁰

Kako je već spomenuto, romani *Hotel Zagorje* i *Glasom protiv topova* donose slike ratnog Vukovara kroz dvije različite perspektive. Jedna je perspektiva rat viđen očima djeteta, a druga je slika bojišnice viđena očima mlade reporterke. Iako iz različitih perspektiva, oba

¹⁰ (Mirković 2011:145)

romana donose priče o sudbinama ljudi koji je rat pogodio na najgori način. S obzirom na to da govore o istim događajima u isto vrijeme, neminovno je da romani imaju sličnih i istih motiva. Na prvi od takvih motiva čitatelj nailazi odmah na početku romana kada pripovjedačice određuju vrijeme radnje. Oba romana počinju opisom tipičnog vukovarskog poslijepodneva, samo datiranih u različito godišnje doba. Prije tragičnih događaja, obitelji su zajedno ručale i provodile vrijeme poslije ručka u odmoru i zajedništvu. Obje pripovjedačice donose opise takvih dana.

„Otvoreni prozori u stanu, gusto ljetno poslijepodne, pomahnitale žabe s Vuke.“
(Simić Bodrožić 2012:5)

„Bilo je toplo, nedjeljno poslijepodne. Proljeće je u Gundulićevoj ulici zablistalo punom snagom.“ (Mirković 2011:5)

Ono što je također zajedničko jest neznanje pripovjedačica o onome što se oko njih događa. Jedna od njih je tek dijete kojemu ništa nije jasno i koje osluškuje što odrasli govore, dok druga naivno ne želi vjerovati u ono što čuje od ostalih.

„Ne razumijem što bi se to moglo zakuhati, ali slutim da je nešto u vezi politike jer svi stalno o tome pričaju.“ (Simić Bodrožić 2012:5)

„Tog dana nije moglo biti svadbi; prometa, pa i nesreća, također. Pa ipak, automobilske sirene nisu zanimale gotovo nikoga... Ništa mi nije bilo jasno.“ (Mirković 2011:8)

Kroz prve stranice romana čitatelj spoznaje nevjericu, uznemirenost i nelagodu koja je vladala u to vrijeme. Usto, obje autorice informiraju čitatelja o parolama i pjesmama koje su se tada pjevale.

„Provlačim se između dvije fotelje i pjevušim – *Ko to kaže ko to laže Srbija je mala.*“
(Simić Bodrožić 2012:5)

„Na prikolici jednog kamiona, klatio se „orkestar“ – harmonikaš i desetak ljudi, zagrljeni, s bocama u rukama, iz sveg glasa su urlali: „Ko to kaže, ko to laže, Srbija je mala: nije mala tri put ratovala; i opet će, ako bude sreće...“ (Mirković 2011:8)

Zajednička im je i nemogućnost određivanja vremena početka svih nevolja. Pripovjedačica *Hotela Zagorje* kaže kako se ne sjeća kako je sve počelo i kako pamti samo

neke bljeskove, dok pripovjedačica romana *Glasom protiv topova* tvrdi kako vrijeme dijeli na ono prije pada Vukovara i na ono poslije njega. Potpuno je normalno da se pripovjedačica I. ne sjeća točnih trenutaka jer je u početku svoje priče bila devetogodišnje dijete. Ona donosi pripovijest o svom odlasku na more kojemu se veselila kao i sva ostala djeca. Nije znala što znači taj odlazak na more i nije shvaćala da se u svoj grad nikada više neće vratiti. Poput svakog djeteta bila je jako uzbuđena zbog odlaska i veselila se druženju sa starijim djevojkama. Upravo o tom odlasku na more i autobusnom kolodvoru pripovijeda i pripovjedačica Alemka. Najveća poveznica romana *Hotel Zagorje* i *Glasom protiv topova* jest motiv autobusnog kolodvora u Vukovaru. Obje pripovjedačice detaljno opisuju baš to mjesto i trenutak kada su se našle u nekom od autobusa koji su s njega polazili. Pripovjedačica I. dijete je koje roditelji šalju na more kako bi joj spasili život, a pripovjedačica Alemka izvjestiteljica koja u svijet šalje izvješća upravo o toj djeci. Vlast u Vukovaru odlučila je evakuirati svu djecu iz grada kako bi im spasila živote i upravo zbog te odluke roditelji pripovjedačicu I. i njezinoga brata šalju na more. Pripovjedačica Alemka podržava tu odluku i izvještava o tome te se u jednom trenutku vrlo nenadano i sama nađe u tim autobusima. Naime, brat ju zamoli da bude pratnja njegovoj djeci koju on i supruga šalju van grada. Kako nisu imali nikog drugoga, Alemka pristaje na to i odlazi s nećacima. Pripovjedačice ovih dvaju romana nisu putovale u isto vrijeme – jedna je otišla iz grada u ljeto, a druga ujesen; nisu ni putovale na isto mjesto – jedan je otišla na otok, a druga u Puntizelu kraj Pule, ali obje donose iste slike tog vukovarskog kolodvora i odlaska s njega.

„Autobusni kolodvor u Vukovaru smrdi, rano je jutro, sada sam pospana i najradije bih ostala u krevetu. Tata me nosi, iako sam velika, nosi me cijelim putem. Ima bijele hlače i plavu majicu. Rastajemo se i ljubimo u usta, onako da se prvo malo iskreveljimo, a onda kobajge poljubimo. To je nešto naše. Na kolodvoru je puno djece i raspoređujemo se u četiri autobusa. Roditelji mašu i mašu, mašemo i mi, više ne vidim svoje, ali mašem drugima koje ne poznam, i oni meni. Osmjehuju se i viču nam da se čuvamo, nečije mame i plaču. Nekoliko njih trčkara za autobusom do raskrižja.“ (Simić Bodrožić 2012:6)

„Naši autobusi čekali su dolazak još nekoliko iz Borova naselja, a onda polako, formirali kolonu od dvadesetak vozila i krenuli. Roditelji koji su ostali na kolodvoru mahali su dok se autobusi nisu izgubili iz vida, a mnogi su, osobnim automobilima, još dio puta vozili s nama. Na ulicama grada kojima smo prolazili ljudi su stajali ispred kuća i mahali.“ (Mirković 2011:148)

Motiv vukovarskog autobusnog kolodvora trenutak je u kojemu se romani u potpunosti podudaraju i upravo je zato taj motiv najvažnija spona među njima. I jedna i druga pripovjedačica govore o majkama koje plaču za svojom djecom, o očevima koji ih bodre te o vukovarskom narodu koji ih ispraća znajući da je to jedini način da se ta djeca spase. Pripovjedačica I. svojim infantilnim glasom opisuje ono što je njoj bitno, a to je činjenica da ju nosi njezin otac, iako je sasvim sigurno prevelika za to. Prvo što kaže jest da kolodvor smrdi, što je izrazito djetinje i nazrelo te upravo time čitatelju potvrđuje činjenicu kako joj nije jasno što se oko nje uistinu događa. Za razliku od tog naivnog glasa, pripovjedačica Alemka jasno zna što se događa i bori se sa svojim osjećajem odgovornosti jer želi ostati u gradu, ali želi i zaštititi nećake. Mjesecima je pratila evakuaciju djece i bila je svjesna kako su odbrojani dani sigurnog odlaska iz grada. Alemka pripovijeda o noći u kojoj putuju, o cesti kojom prolaze i o spavanju u autobusu. Čitatelju vrlo detaljno donosi sliku tog putovanja i prenosi mu osjećaj neizvjesnosti koji je u tom autobusu vladao. Po dolasku na svoja odredišta obje pripovjedačice opisuju nastavke svojih života. Oni se poprilično razlikuju, ali i dalje su tu kao poveznice motivi koji se nalaze u oba romana. Jedan od tih motiva jest motiv prolazanja kroz kukuruze. Infantilni glas pripovjedačice I. spominje kako je čula razgovor svoje majke i njezine prijateljice o ljudima koji prolaze kroz kukuruze. Njoj kao djetetu nije jasno što to znači te samo ponavlja ono što je čula, a ta indirektnost na čitatelja ostavlja još jači dojam. Njemu je sve potpuno jasno i shvaća da se tu radi o bježanju iz ratne groze. Za razliku od nje, pripovjedačica Alemka nekoliko puta spominje kako ljudi u noći bježe kroz kukuruze skrivajući se. Takav put kroz kukuruze bio je jedini način na koji su Vukovarci mogli pobjeći od neprijatelja, čemu je i pripovjedačica Alemka osobno posvjedočila. Nekoliko dana prije samog pada grada, shvaćajući što se dogoditi, cijela postava Radija odlučuje otići iz Vukovara i spasiti živote. Pripovjedačica Alemka detaljno opisuje odlazak – sve od trenutaka spaljivanja dokumenata, oblačenja i pripremanja za put pa do samog hodanja poljima i izbjegavanja metaka. Ona čitatelju donosi jasnu sliku onoga o čemu je pripovjedačica I. samo načula prisluškujući majku.

„Plašila sam se zvukova koji su stvarale suhe stabljike kukuruza dok smo kroz njih prolazili, no ubrzo je, kao naručena, počela padati dosadna, hladna kiša. Za nekoliko minuta bila sam mokra do gole kože i počela se tresti od zime, no neprekidan hod, usiljenim korakom, pomogao je da se malo ugrijem. Išli smo beskrajnim poljima kukuruza. Put nisam znala. Jednostavno sam slijedila onoga ispred sebe.“ (Mirković 2011:400)

Prolazak kroz te kukuruze i bježanje iz grada dogodilo se zbog još jednog dojmljivog motiva koji se susreće u oba romana, a to je motiv klanja. Obje pripovjedačice spominju taj termin kao nešto s čime se prije nisu susrele i što su dobro zapamtile. Upravo zbog te imenice djecu se moralo poslati iz grada i upravo zbog toga odlaze zadnji novinari. Pripovjedačica *Hotela Zagorje* i taj termin spominje usputno, prepričavajući nešto sasvim drugo i tako još jače pogađa čitateljeve emocije.

„Onda smo jednog dana čuli da su stari ubijeni. Tako smo zvali tatine roditelje. Zaklani. Tu riječ sam dobro čula.“ (Simić Bodrožić 2012:11)

Potvrđujući kako je tu riječ dobro čula, pripovjedačica I. naglašava kako ju prije nije poznavala i koliko joj se jako urezala u sjećanje. Kao i njoj, i pripovjedačici Alemki ta je imenica bila strana i ona pojašnjava kako joj nije bilo normalno stalno ju čuti.

„Ovi „kamioni HDZ-ovaca“ i slične baljezgarije bili su tipičan primjer rječnika beogradske televizije, a imenicu „klanje“ Srbi su, po mom mišljenju, malo prečesto i prelako premetali preko usta.“ (Mirković 2011:52)

Ono što im isto tako nije normalno čuti i doživljavati jest odbijanje sa svih strana. Obitelj pripovjedačice I. doživljava mnogo odbijanja sa svih strana jer ih svi vide kao drugačije i one koji su tu na teret. Pri dolasku u Zagreb osjećali su se kao građani drugog reda jer su *Zagrepčani bili naprosto bolji ljudi* (Simić Bodrožić 2012:10). Zagreb ih nije trebao i to su shvaćali prilikom svakog izlaska na ulice. Ono što je zajedničko njima i reporterima u Vukovaru jest činjenica da Zagreb niti njih nije trebao, niti se o njima brinuo. Pripovjedačica Alemka govori o stanju u Vukovaru i uzaludnom traženju pomoći od Zagreba.

„Iako su Štabom stalno kolale informacije o slanju oružja i ljudi, iako su u privatnim razgovorima sa Zagrebom svi obećavali pomoć, u Vukovar nitko i ništa nije stizalo.“ (Mirković 2011:375)

Oba romana govore o ljudskim sudbinama koje je pogodio rat i koje su se zbog njega drastično mijenjale. Pripovjedačice donose ispovijesti o mnogim ljudima koje susreću i zbog toga romani obiluju imenima i pričama o tuđim nevoljama u to ratno vrijeme. One ne pripovijedaju o istim ljudima, ali u svoje priče, jednako emotivno i na vrlo slične načine, uklapaju i tuđe. Govore o protjeranim ljudima, o onima koji su ostali bez domova i obitelji te o onima kojima se jednako teško uklopiti u nove sredine kao i njima. Pripovijedaju i o slomovima koje su doživljavale jer im je život bio sve samo ne normalan. Pripovjedačica I.

godine svog djetinjstva i odrastanja u mladu djevojku provodi u staroj političkoj školi punoj prognanika. Njoj kao mladoj djevojci koju preuzima pubertet, nikako nije jednostavno tolerirati sve što se događa. Razumije majčin jad i bratovu ogorčenost, ali ponekad jednostavno želi biti djevojka koja samo želi izaći s društvom. U mnogim takvim situacijama slijedi svađa s majkom te suze i slomovi. Ni sama nije svjesna koliko joj otac nedostaje dok ju drugi ne primi i povede kući nakon noći pijanstva. Ona opisuje svoj slom i trenutak spoznaje.

„– Sve je u redu – kaže mi tiho, misli da plačem jer me sram, ali više nije. Plačem jer me drži tata. Tata.“ (Simić Bodrožić 2012:147)

Problemi pripovjedačice romana *Hotel Zagorje* nisu veliki kao oni pripovjedačice romana *Glasom protiv topova*, ali to ne znači da ona nema pravo na svoje slomove. Odrasta u teškim i neprirodnim uvjetima i čitatelju donosi sve svoje unutarnje borbe. Pripovjedačica Alemka također brine o tome može li izaći iz svoje sobe, ali ne zato što želi pronaći ljubav, nego jer brine hoće li preživjeti. Njezin je život konstantno ugrožen i ona se hrabro bori ostati pozitivna i doprinijeti ratnoj situaciji koliko može. I ona se nalazi u neprirodnim uvjetima i trudi se zadržati svoje unutarnje borbe za sebe. Kako se situacija pogoršava, to joj je teže to i uspjeti. Kao mladoj ženi među hrpom muškaraca izrazito joj je teško jer nema uvjete niti za okupati se. Kako se nalazi pod stalnim granatiranjem i brigom za opstanak, ne stigne razmišljati o tome smrdi li ili ne. Međutim, povod slomu i gubljenju razuma upravo je jedan takav razlog. Alemka vjerodostojno dočarava trenutak u kojem se slomi jer se nije okupala dva mjeseca. Čitatelju je jasno da je to tek površinski razlog, ali razumije povod sloma.

„Plačem, jer mi se plače...jer mi je dosadilo iz dana u dan istresati prašinu iz ovih usranih deka, jer mi je dosta prljavštine, jer mi je muka od svega...“ (Mirković 2011:361)

Oba romana donose priče o sudbinama pogođenima neprirodnom katastrofom i stoga imaju mnogo dodirnih točaka. Pripovijedaju o istim pojmovima kao što su klanje i prolazak kroz kukuruze. Obje pripovjedačice se prvi put susreću s tim terminima i pojašnjavaju što su oni značili u to vrijeme te kako su povezani principom akcije i reakcije. Osim isprepletenosti tih termina, oba romana donose opise mnogih sudbina koje je zadesio rat. Najjača poveznica ovih romana jest vukovarski autobusni kolodvor s kojeg pripovjedačica I. odlazi, a pripovjedačica Alemka o tome šalje svijetu izvještaj. Njihovi životi obilježeni su stalnim čekanjima i odbijanjima, što obje pripovjedačice vjerodostojno prezentiraju. Trenutak koji ova dva romana snažno povezuje jest sam pad grada. To je trenutak kada su obje izgubile svoje domove, a niti jedna niti druga nisu ga bile u potpunosti svjesne. Pripovjedačica I. ne

razumije što se oko nje događa i zašto mora odlaziti u drugu školu te je jedino što želi vidjeti svoga tatu. Ona poslušno odlazi na nastavu i jedne večeri po dolasku kući nalazi mamu kako gleda Dnevnik i iza toga puštenu pjesmu Prljavog kazališta *Moja ružo*. Sama kaže *ona je znala da je to to* i čitatelju indirektno, kao i uvijek, otkriva što se dogodilo. U sljedećim rečenicama to kaže i direktno, ali opet na onaj isti djetinji način.

„Vukovar je pao i to me muči jer nisam sigurna što to točno znači, a glupo mi je sada pitati.“ (Simić Bodrožić 2012:12)

Kako pripovjedačica I. nije znala što znači činjenica da je grad pao i nije joj bilo jasno što će se nadalje događati, tako niti pripovjedačici Alemki stvari nisu bile potpuno jasne. Ona je znala što znači pad grada, ali nije znala što će dogoditi nakon toga.

„Zašto odgađam nešto što je već postajalo krvavom činjenicom? Stoga sam jednostavno rekla: „Nema više Vukovara, dragi gospodine.... Sve je gotovo.“ Šokirani čovjek je zašutio i, prije negoli je postavio još koje pitanje, ja sam prekinula razgovor.“ (Mirković 2011:388)

Riječi *nisam znala što to točno znači* primjenjive su i na poziciji pripovjedačice Alemke jer niti ona nije znala što to točno znači, a značilo je da su svi otišli i da je nekolicina ljudi koja je još bila u tom gradu ostavljena na milost i nemilost neprijatelju. Padom grada *Hotel Zagorje* tek počinje jer se čitatelj tada upita što će se dogoditi s dotičnom obitelji, dok tim istim padom grada *Glasom protiv topova* završava.

5. PITANJE KRAJA

„Uskoro su iz polja izronili dalekovodi što je bio prvi znak da smo blizu cilja. Moja se nevjerica pojačala kada sam ugledala prvu kuću i, na kraju, cestu. Čistu, cijelu, normalnu cestu! Izašli smo na nju oprezno i, nakon dugoga hoda po blatu, imala sam osjećaj da lebdim.“¹¹

Iako u mnogočemu slični, kako je prethodnom analizom utvrđeno, romani *Hotel Zagorje* i *Glasom protiv topova* razlikuju se u pitanju kraja. Točnije, promjenom prostora jedan roman započinje, a drugi završava.

Hotel Zagorje započinje odlaskom pripovjedačice I. i njezina brata na more i tamo im se uskoro pridružuje i majka. Uskoro pripovjedačica potvrđuje kako je grad pao te kako je majka upalila svijeću u prozoru, iako njoj nije jasno što to znači. Ono što je njih brinulo bilo je gdje im je otac.

„Nagađali smo da je u Vinkovcima, da je tamo sigurno gužva i kaos, i možda ih moraju pregledati, rasporediti, naći prijevoz i slično.“ (Simić Bodrožić 2012:13)

Nakon pada grada, suočeni sa činjenicom da nemaju doma, obitelj se seli u bivšu političku školu u Kumrovcu te njihova ratna priča tek počinje. U tim istim Vinkovcima o kojima pripovjedačica I. govori, ne nalazi se njihov otac, ali nalazi se pripovjedačica romana *Glasom protiv topova*. Ona je ostala u gradu do samoga kraja te se tako uspjela spasiti. Prolaskom kroz kukuruze otišla je iz Vukovara te došla do Vinkovaca, gdje njezina priča staje.

„Objasnili su nam da se nalazimo u Maloj Bosni, predgrađu Vinkovaca, u jedinici HOS-a čijemu je zapovjedniku ratno ime bilo – Srbin.“ (Mirković 2011:409)

Oba romana opisuju prostornu atmosferu donoseći priče o nesigurnoj egzistenciji ratnog vremena. Pripovjedačica romana *Hotel Zagorje*, kao i mnogi građani Vukovara suočeni s ratom, mora prisilno otići iz svojega doma. Na početku romana, kada je još devetogodišnje dijete, ona ne shvaća da odlazi iz svoga doma zauvijek i željno iščekuje povratak.

¹¹(Mirković 2011:408)

„Na moru smo već mjesec dana, počinje nova školska godina i moramo se negdje upisati u školu da ne izgubimo prvo polugodište dok se ne vratimo kući.“ (Simić Bodrožić 2012:9)

Kući se nikada nisu vratili, nego su mijenjali svoje boravište kako ih je tko htio primiti. S mora odlaze u Zagreb – prvotno kod strica, a potom uspijevaju zauzeti jedan prazan stan. Ubrzo bivaju izbačeni iz njega te odlaze u bivšu političku školu, takozvanu „Hotel Zagorje“. Upravo taj hotel u Kumrovcu postaje im novi dom i boraveći u njemu bore se za svoju egzistenciju. U tom novom prostoru, oni kao da ne postoje i to nepostojanje pripovjedačica višekratno naglašava kao jednu od najvećih životnih borbi s kojom se uzastopno suočavaju. Konstantno čekaju na novi dom jer je svim postalo jasno da su svoju kuću nepovratno izgubili. Gaston Bachelard u svojoj knjizi *Poetika prostora* naglašava kako je *kuća naš kutak u svemiru*, odnosno *naš prvi svemir*¹². Prema njemu, čovjek bez kuće je raspršeno biće. Upravo takve živote vode članovi obitelji glavne junakinje nakon što odlaze iz svoje kuće i nakon što shvate da se u nju više neće vratiti. Njihova priča počinje odlaskom iz Vukovara kada oni postanu raspršeni.

„Kuća je sustav slikâ koje čovjeku daju valjane razloge za stabilnost ili privid stabilnosti.“ (Bachelard 2000:39)

Gubitkom kuće, oni gube stabilnost i njihova priča postaje priča o naglašavanju nepostojanja. Kuća postaje simbol koji je nemoguće locirati te prostorne odrednice postaju *topografija odsutnosti* (Mirčev 2009:98). Ono što veže gubitak kuće jest i gubitak identiteta. „Rekonstrukcija prvobitnog toposa, pokušaj je i rekonstrukcije identiteta: na pitanje „tko sam ja?“, jedino mogu odgovoriti ako znam prostorno ishodište svoga ja, odnosno ako se mogu upisati i identificirati s nekim prostorom i u nekom prostoru.“ (Mirčev 2009:99)

Gubeći svoju kuću, svoj dom, obitelj pripovjedačice I. gubi i svoj identitet. Nazivaju ih izbjeglicama i prognanicima, viškom i smetnjom te ih tretiraju kao nekoga tko živi s povlasticama. Ono što glavnoj junakinji nikako nije jasno jer je tek dijete jest tko je uopće ona i tko je njezina obitelj te zašto se na neke ljude gleda kao na drugačije. Gubitkom kuće, selidbom te padom rodnog grada, pripovjedačica I. počinje priču o svome životu tijekom rata. Mir pronalazi tek kada im vlasti dodijele stan i oni opet postaju obitelj koja ima kuću.

¹² (usp. Bachelard 2000)

Saznavši da su napokon dobili svoj dom, pripovjedačica I. nestrpljivo i prije vremena odlazi iz učeničkog doma te se pridružuje majci u novome stanu.

„Znam da će mama poludjeti, ali što mi može; tih nekoliko tjedana, koliko mi je rekla da strpim, ne mogu izdržati. Ne sad, kada imamo naš stan, kad imam svoju sobu.“ (Simić Bodrožić 2012:185)

Upravo tu, na novoj adresi i u novome stanu, počinje priča mlade djevojke koja je preživjela ratni Vukovar i izgubila svoj dom. Odlaskom iz Vukovara započela je njezina ratna priča puna borbi i čekanja. Na kraju romana, dobitkom stana i odlaskom iz „Hotela Zagorje“, počinje njezina životna priča.

Za razliku od nje koja promjenom prostora svoju priču tek započinje, pripovjedačica romana *Glasom protiv topova*, promjenom prostora svoju priču završava. Alemka, glavna junakinja romana, ratna radijska izvjestiteljica, ostaje u svom rodnom gradu sve do tek nekoliko dana prije njegova pada. Njezina je egzistencija dovedena u pitanje jer joj svakodnevno granate lete iznad glave te joj je svaki korak možda onaj zadnji. I ona gubi svoju kuću te postaje raspršena osoba koja ne zna gdje pripada i što joj je činiti. Ono što ona kao odrasla osoba može jest svojom odlukom ostati i boriti se za spas nečije tuđe kuće. U tom rasutom prostoru, ona pronalazi razlog za borbu i opisuje do detalja kakva je prostorna atmosfera tih zadnjih dana Vukovara. Čitatelju jasno donosi slike svih ulica i borilišta grada, svih podruma i štabova te svih porušenih zgrada. Ono što njezinu priču završava jest odluka da iz toga grada mora otići.

Andrej Mirčev u svome djelu *Iskušavanja prostora* piše o *topografiji urušavanja*, odnosno o prostorima koji su iz nekih razloga razrušeni i uništeni. On opisuje upravo situaciju u kojoj se nalazi Alemka koja shvaća da njezino rodno mjesto više nije simbol sreće nego straha te shvaća da iz njega mora otići.

„Rodno mjesto prestaje biti gostoljubivi topos sretnog djetinjstva, već izranja kao kulisa nekog morbidnog igrokaza u kom se sve osipa, urušava i nestaje u oluju zlokobnog vremena što ostavlja razorne tragove u prostoru. (Mirčev 2009:104)

S nekoliko skupina Vukovaraca koji bježe pred neprijateljem i Alemka odlazi iz Vukovara te se uspijeva spasiti. Dolaskom pred Vinkovce, shvaća da ne zna kamo je krenula te time njezina priča prestaje. Ona je izgubila svoju kuću, svoj grad i svoj identitet te svoju svrhu i time prestaje njezina priča o ratnom Vukovaru.

„Bilo je gotovo. Za mene je rat završio i ja sam ga izgubila. Bilo je lijepo zaspati i ne znati više ništa....”, (Mirković 2011:415)

Obje junakinje donose priče o nepostojanju – o gubitku doma te zbog toga i gubitku identiteta. Romani *Hotel Zagorje* i *Glasom protiv topova*, razlikuju se pitanjem kraja jer jedna priča na kraju tek počinje, dok druga završava. Pripovjedačica I. odlazi u novi prostor te tamo započinje svoj novi život dok pripovjedačica Alemka odlaskom iz Vukovara svoju priču završava.

6. RECEPCIJA ROMANA

„Sad se sve zamračilo. Obično ne idem tamo. Dođem do ruba provalije, osjetim zadah smrti, stojim minutu-dvije, a onda pobjegnem nazad. Večeras ću to napraviti, doći ću tamo i ući unutra pa neka me više ne bude.“¹³

Romani Ivane Simić Bodrožić i Alenke Mirković, *Hotel Zagorje* i *Glasom protiv topova* prilikom klasifikacije svrstavaju se u ratnu hrvatsku prozu. Proza je to čiji se počeci vežu uz početak Domovinskoga rata ranih devedesetih godina. Rat na prostorima Hrvatske zadesio je sve elemente života, pa tako i književnost. Mnogi su svoje iskustvo rata prenosili na papir i tako su se pojavili novi književni žanrovi. Nisu to bili potpuno novi književni žanrovi, ali do devedesetih godina bili su rubni, odnosno nisu bili zastupljeni niti prisutni u tolikoj mjeri. Radi se ponajviše od žanru autobiografske proze, potom dnevničke proze, proze koja tematizira ratna događanja te o mnogim hibridnim proznim žanrovima kao što su kolumne i razni članci. Miljenko Jergović, kako je spomenuto, odredio je tu prozu terminom *stvarnosna proza* i tako najbolje opisao o čemu se tu točno radi. Autori tih djela na papir su prenosili stvarnost kojoj su sami svjedočili; neki uspješnije od drugih. Mnoga su djela napisana o tom ratu i borbama za život. U to vrijeme postojala je tek alternativa preživjeti ili umrijeti i upravo o tome govori hrvatska ratna stvarnosna proza. Proza je to u kojoj se izmjenjuju fragmenti komičnog i tragičnog, u kojima se prikazuje ratna rutina, ali i borba za čisto donje rublje. Mnogobrojna su takva djela nastala od devedesetih pa sve do danas, a

¹³ (Simić Bodrožić 2012:153)

među njima se ističu upravo romani *Hotel Zagorje* i *Glasom protiv topova*. Romani su to koji su se pokazali boljima od drugih i koji su postali jedni od najčitanijih te su njihove autorice nagrađene književnim nagradama. Ivana Simić Bodrožić za *Hotel Zagorje* dobila je nagradu „Kiklop“ 2010. godine za najbolje prozno djelo, dok je Alenka Mirković za svoj roman *Glasom protiv topova* 1997. godine primila nagradu „Ksaver Šandor Gjalski“. *Glasom protiv topova* ujedno je i roman koji je izašao u tri naklade, što potvrđuje njegov uspjeh. U ovome će se radu pokušati otkriti zašto su upravo ova dva romana postigla toliki uspjeh kod čitateljske publike.

Prije svega postavlja se pitanje zašto su mnogi odlučili pisati o tom ratnom razdoblju, a potom kako su se neki u masi takve proze uspjeli istaknuti. Odgovor na prvo pitanje krije se u liječenju traume. Pisanje bilo kakvog dnevnika ili djela kao oblik zapisivanja vlastitih sjećanja preporuka je za liječenje nakon bilo kakve pretrpljene traume. Pisanje služi kao metoda očišćenja, odnosno kao metoda izbacivanja negativnoga. Da je pisanje psihološka terapija, potvrđeno je i u romanu *Glasom protiv topova* kada Siniša Glavašević, usred okupacije, izdvaja vrijeme i piše kratke priče koje daje svojoj kolegici, pripovjedačici romana, na prvo čitanje i kritiku.

„I tako je, gotovo svake večeri, sjedio pogrbljen nad tim malim rokovnikom i pisao.“ (Mirković 2011:329)

Njoj je tada jasno zašto on piše i s velikim poštovanjem čita njegove zapise koji će poslije rata biti i objavljeni.

„Ipak, znala sam što ga tjera na pisanje. On je događaje oko sebe više osjećao nego registrirao, a forma novinarskog izvješćivanja nije mu dozvoljavala da se izrazi onako kako je on želio, htio i osjećao potrebu.“ (Mirković 2011:329)

Pod paljbom granata Siniša Glavašević piše jer je to način na koji uspijeva sačuvati zdrav razum. Njemu pisanje pomaže kako bi liječio svoju traumu i upravo su se iz istog tog razloga mnogi odlučivali na ispisivanje. Potrebno je napomenuti da se osim pisanja, u romanu *Glasom protiv topova*, kao psihološku terapiju čitatelju se predstavlja i pjevanje. I ono je, kao i pisanje, nešto što se ne očekuje u ratnim danima. Točnije, tijekom opsade grada, u skloništu, pripovjedačica Alemka proslavlja svoj rođendan uz prijatelje suborce. Umorni od svakodnevnih tragike, slave rođendan uz pjesmu i gitaru. Upravo je ta pjesma bila prijekopotrebna svima koji su se tih dana borili za svoju egzistenciju.

„Bila je to neka vrsta psihološke terapije. Prije ili kasnije, svatko bi se pridružio pjevanju. Ispočetka tiho i sramežljivo, a zatim sve glasnije. Bile su to pjesme naših svadbi, kirbaja, rođendana, maturálnih zabava i logorovanja. Ne znam, vjerojatno smo pomalo dozivali ona vremena u kojima smo ih pjevali bez artiljerijske pratnje. Ili smo, tek nastojali potisnuti njezin zvuk izvana i ljuljanje cijelog podruma i svega u njemu, uključujući i naše živce i želuce. Što je vani više grmjelo, mi smo glasnije pjevali i taj je osjećaj pražnjenja bio neopisiv.“ (Mirković 2011:335)

Možda su samo željele ispisati svoju traumu, a možda su željele postići uspjeh svojim romanima. S obzirom na mnoge koji su pokušavali isto, ove su se autorice morale istaknuti nečime što drugi nemaju kako bi njihovi romani bili zapaženi. Ono što izdvaja Ivanu Simić Bodrožić i njezin roman *Hotel Zagorje* jest infantilna pripovjedačica koja svojom indirektnošću zapanjuje čitatelja. Roman je to o stanju u Hrvatskoj općenito, o Vukovaru i Zagrebu, o hrvatskom društvu te djetinjstvu i ljubavi. Upravo zbog toga što je mješavina svega, roman postiže veliki uspjeh kod publike. Iz pozicije nevinoga djeteta donosi se slika hrvatskog društva koja je poprilično zastrašujuća. Prikazuje sudbinu jedne obitelji koja je odbacivana od cjelokupnog društva kao netko tko je u njemu višak.

„Grad je bio lijep, potpuno neosjetljiv. Nije nas trebao, jer Zagrepčana je bilo dovoljno, a činilo se da je biti Zagrepčaninom stvar prestiža. Rijetko bismo sjedali u tramvaju, pogotovo ispočetka, nikada se nismo zaustavljali u gradskim parkovima da radimo ono što ljudi tamo već rade. Nikada nismo išli u kino ili kazalište, lutali nepoznatim ulicama ili otkrivali lijepa mjesta. Jednostavno, nismo zato bili tu.“ (Simić Bodrožić 2012:74)

Vrlo snažno, uz sarkastične i duhovite komentare, pripovjedačica opisuje situacije kojima je svjedočila. Ono što je možda i glavno obilježje romana jest njegova prikrivena dramatičnost prilikom svjedočenja koja čitatelja ne ostavlja ravnodušnim.

„Nitko od nas nije ozbiljno mislio da će pasti iz vjeronauka, ali strah i neizvjesnost koju je Juranić, uz Božju pomoć, širio oko sebe bila je tako velika da su neki doslovno drhtali pred njim. Nekad bi vodio ture đaka na izlete u Mariju Bistricu i tada, rijetko dobro raspoložen, posjeo bi neku od curica s pletenicama do struka sebi u krilo. Njoj bi se obrazi zarumenili i cijelim putem ne bi progovorila ništa, nego bi samo gledala u pod.“ (Simić Bodrožić 2012:51)

Upravo zbog nevinoga glasa infantilne pripovjedačice ovaj roman na čitatelja djeluje snažno i zbog toga je postigao veliki uspjeh. Glasom djeteta upućena je snažna kritika cjelokupnom hrvatskom društvu te je prikazana dramatična analiza mentaliteta. Roman je to o odrastanju u teškim uvjetima, o borbama za svoje ljudsko pravo, ali i o ljubavi i pubertetskim problemima. Kroz galeriju likova, pripovjedačica prikazuje mnoge slične sudbine te ne prešućuje niti jednu istinu. Autorica donosi osvrt na vrijeme tijekom rata te romanom *Hotel Zagorje* obilježava cijeli jedan naraštaj. Njezin roman splet je rečenica punih humora, ali i sarkazma, punih tuge i suza, ali i utjehe i nade. Pripovjedačica na kraju romana odlazi u bolju budućnost, ali sa snažnim komentarima kako će do nje biti teško doći. Roman je pun istina koje je izreklo nevino dijete i upravo je to ono što čitatelje iznova privlači njegovim stranicama.

Pun je istine i roman *Glasom protiv topova* Alenke Mirković, ratne vukovarske novinarkе. Ona piše osobnu ispovijest i ujedno kroniku ekipe vukovarskog radija. Dnevnička je to priča o borbama tijekom nekoliko mjeseci za opsade grada Vukovara. Glavna junakinja izvještava o svemu što se događalo od kobnih izbora devedesete godine pa sve do pada grada u studenome 1991. godine. Govori o svom životu i želji da na bilo koji način doprinese borbama za opstanak. Iz mlade naivne učiteljice prerasta u ratnu izvjestiteljicu jedinog medija koji je u to vrijeme mogao odaslati poruku svijetu o tome što se u gradu događa. Roman prikazuje galeriju likova suboraca i predstavlja njihove sudbine iz vizure pojedinke koja se sasvim slučajno našla u njihovoj blizini. *Glasom protiv topova* roman je koji donosi fragmente u kojima se izmjenjuju tragične i komične situacije ratne rutine. Govori o tenkovima, granatama, vožnji autom bez svjetala, ali i o torti, piću, čokoladi te hrkanju u eter.

„Znali smo se zezati:

„Siniša, šta radiš“

„Pišem pismo mom prijatelju Papi, a ti?“

„Pišem pismo mom prijatelju Georgeu...“

Sve je to, ipak, bio uzaludan posao. (Mirković 2011:354)

Ono što roman čini toliko uspješnim jest njegova ljudskost. Alenka Mirković nije upotrijebila niti politički niti vojni diskurs kada je pisala roman, nego ga je ispisala, uvjetno rečeno, običnim ljudskim jezikom. Upravo ta osobnost i ljudskost ovome romanu donosi

toliko veliki uspjeh. Svjesna tragičnosti u kojoj se našla, pripovjedačica ovog romana govori o pogibijama, strahu, skloništu i izdajama, ali i o očaju, zapovjednicima, kolegama, prijateljima te prljavim gaćama.

„Nitko nikada nije uzimao za zlo to što smo bili prljavi. Na koncu, nitko u gradu se nije prao puno češće negoli ja. Osim naših susjeda u podrumu s druge strane dvorišta Kapljice. Oni su se kupali u vinu.“ (Mirković 2011:364)

Niti jedna istina u romanu nije sakrivena, nego upravo suprotno, izrečene su mnoge kritike. Kritike upućene društvu, upućene Zagrebu, političarima i svijetu kojemu taj rat nije bio dovoljno bitan. Hrabrost da to iskaže pronalazi u činjenici da stvara spomenik svima koji su u tom trenutku bili u njezinu okruženju.

„Policajac me je gledao, a onda nešto izvadio iz džepa i pružio mi u mraku: „Vama će ovo trebati više nego meni.“ Uzela sam iz njegovih ruku par debelih, toplih, vunениh rukavica. Osjećala sam toplinu, neizmjernu zahvalnost i tugu. Isuse Bože, kakvi ljudi ovdje ginu! (Mirković 2011:398)

Čitatelj tijekom čitanja romana osjeća i bijes i gorčinu, i tugu i jad, ali se i iskreno nasmije na mnoge epizode pune humora. Humor je taj koji olakšava čitanje o neizvjesnosti, zbrci i konfuziji. Alenka Mirković uspjela je napisati napet roman o događaju o kojemu čitatelj prije čitanja zna sve.

Obje autorice pišu svoje romane kako bi postigle katarzu – ispisuju svoju tugu i bilježe sjećanja na one kojih više nema. Iskreno progovaraju, ne skrivaju istine niti politiziraju i upravo je to razlog zbog kojeg su oba romana doživjela odličnu recepciju kod publike. One su željele čitateljima približiti vlastito iskustvo rata te stradanja u njemu i u tome su uspjele bez manipulacije i u krajnjoj jednostavnosti.

7. ZAKLJUČAK

Devedesetih su se godina, s početkom Domovinskog rata, u Hrvatskoj drastično promijenile životne, društvene i političke okolnosti. Budući da su egzistencijalni problemi postali prioritet, a okrutna zbivanja počela oduzimati domove i uništavati ljudske svjetove te time dubinski promijenila svjetonazore i emocionalno stanje društva u cjelini, mnogi su pri odabiru vlastita ispušnog ventila posegnuli za književnošću. Tako su se formirali novi jedinstveni književni žanrovi stvarnosne proze. Dotična je ratna proza svojevrsan dnevnik ratnih zbivanja, uspomena i proživljenih nesreća naroda, ali i pojedinaca. U ovome radu analizirala su se dva prototipna romana ratne proze – *Glasom protiv topova* Alenke Mirković i *Hotel Zagorje* Ivane Simić Bodrožić. *Glasom protiv topova* roman je iz početne faze hrvatskog ratnog pisma te govori o radijskoj izvjestiteljici u ratom pogođenom Vukovaru. *Hotel Zagorje* pripada zadnjoj fazi hrvatskog ratnog pisma čiji su autori bili djeca u vrijeme Domovinskoga rata. Roman je to o odrastanju jedne djevojčice tijekom rata. Progovarajući iz različitih perspektiva, obje autorice pišu autobiografske romane koji dočaravaju slike ratnog Vukovara. Ivana Simić Bodrožić pišući *Hotel Zagorje* piše roman o odrastanju, o očaju i bezizlaznosti, ali i ljubavi i prijateljstvu. Roman je to autodijegetske naracije – pripovjedačica je ujedno i glavna junakinja romana, dok je fokalizacija unutarnja i infantilna. Upravo je ta infantilna pripovjedačica glavno obilježje ovoga romana. *Hotel Zagorje* počinje kada junakinja ima devet godina te prati njezino odrastanje. Priča je ispričana iz perspektive djeteta vrlo jednostavnim jezikom i stilom. Rečenice su kratke, britke i efektne te kao takve izrazito jako i dramatično djeluju na čitatelja. *Hotel Zagorje* kritizira društvo koje nije imalo empatiju za one drugačije. Mnoge tragične sudbine te višegodišnje čekanje dočarane su uz duhovite i ironične komentare. Mnoge tragične sudbine opisane i u drugome romanu koji je analiziran u ovome radu - *Glasom protiv topova* autorice Alenke Mirković. Poput romana *Hotel Zagorje* i roman *Glasom protiv topova* autodijegetske je naracije, odnosno i u njemu je pripovjedačica ujedno i glavna junakinja. Priča je to mlade žene koja spletom okolnosti postaje ratna izvjestiteljica na radiju. Retrospektivno prepričava svoja iskustva tijekom zadnjih dana u Vukovaru. Donosi dokumentarnost ratne zbilje, odnosno kroniku povijesnih događaja zadnjih dana u gradu. Pripovjedačica je glas zajednice, točnije svjedok događaja i njezina odgovornost prilikom opisivanja lokaliteta, svakodnevice, ljudi i još mnogočega iznimno je velika. Analizirani romani različitim gledištima pripovijedaju o istom vremenu i prostoru. *Hotel Zagorje* priča je jedne djevojčice o njezinu odrastanju tijekom rata, a *Glasom protiv*

topova borba je jedne žene tijekom tog istog rata. S obzirom na to da govore o istome, iako iz različitih perspektiva, romani se u mnogočemu podudaraju. Prilikom komparativne analize u ovome se radu utvrdilo koji su to motivi koje čitatelj susreće u oba romana. Na samome početku, obje su pripovjedačice u nevjerici te osjećaju nelagodu jer im nije jasno što se događa. Tvrde kako ne znaju kako je sve počelo, ali sjećaju se nelagode. Ono čega se obje sjećaju jest i autobusni kolodvor u Vukovaru. Taj je motiv glavna poveznica analiziranih romana jer se na njemu događaju prekretnice života obiju pripovjedačica. Pripovjedačica romana *Hotel Zagorje* s tog kolodvora odlazi iz Vukovara na more i u njega se više ne vraća. Ne shvaća što je rat jer je tek dijete, ali čitatelju vrlo jasno dočarava atmosferu koja je vladala tog dana. Pripovjedačica romana *Glasom protiv topova* s tog kolodvora odlazi u pratnji skupine djece koja se zbog njihove sigurnosti šalju na more, ali ona se za razliku od pripovjedačice I., vraća u Vukovar. Upravo u tom trenutku shvaća što je rat i užasava ju pomisao da u gradu više nema djece. Osim autobusnog kolodvora, mnogi se drugi motivi ovih romana podudaraju. Tu je motiv prolazaka kroz kukuruz, motiv mržnje i klanja te mnogostrukog odbijanja sa svih strana. Romani donose priče o sudbinama ljudi pogođenih neprirodnom katastrofom. Zadnji motiv koji povezuje romane jest motiv pada grada. Pripovjedačica *Hotela Zagorje* ne shvaća što to znači te ne želi pitati mamu jer vidi koliko je uzrujana dok pripovjedačica romana *Glasom protiv topova* jako dobro zna da je to njihov kraj. Ono što ih obje veže jest to što ne znaju što će se dogoditi nakon pada grada. Nadalje, u ovom se radu analizirala razlika dvaju romana po pitanju njihova kraja. Razlika je u promjeni prostora, odnosno jedan roman započinje promjenom prostora, dok drugi njome završava. Ratna priča pripovjedačice *Hotela Zagorje* započinje odlaskom iz Vukovara, a ona životna poslije rata započinje odlaskom iz „Hotela Zagorje“. Za razliku od nje, pripovjedačica romana *Glasom protiv topova* završava svoju priču promjenom prostora, odnosno odlaskom iz grada. Odlaskom i gubitkom svojih kuća, obje pripovjedačice gube svoj identitet te stabilnost. Njihova borba za postojanje počinje kada shvate da su izgubile svoje kuće. Opisuje te borbe tako što izvrsno izmjenjuju epizode tragičnog i komičnog, što je jedan od razloga uspjeha ovih romana. *Hotel Zagorje* i *Glasom protiv topova* kod publike su naišli na izvrstan prijem i u posljednjem dijelu ovoga rada pokušalo se odgovoriti na pitanje zašto je to tako. Autorice su zapisivanjem liječile svoje traume i izbacivale teret nakupljen u svim ratnim godinama i onima nakon njih. Ivana Simić Bodrožić, autorica *Hotela Zagorje*, komentarima svoje infantilne pripovjedačice iznenađuje čitatelja te ga šokira indirektnošću. Ona upućuje snažnu kritiku dječjim nevinim riječima te prikazuje strašnu sliku društva. Alenka Mirković, autorica romana *Glasom protiv topova*, također prikazuje dramatičnu sliku društva kroz fragmente

vukovarske ratne svakodnevice. Obje autorice pišu bez skrivanja istine te ju govore naglas, nerijetko indirektno, te tako čitatelja zapanjuju i iznenađuju. Pišu jednostavnim jezikom i stilom te bez ikakve manipulacije. Kroz teške ratne opise provlače humor te kao najvažnije ističu – ljudskost. *Hotel Zagorje* i *Glasom protiv topova* tek su dva romana u izobilju pripadnika hrvatske ratne proze, a posebni su i po činjenici da su ispisani ženskom rukom. Oba romana preslikavaju zbilju „običnih“ ljudi koji su se zatekli u ratom pogođenom Vukovaru, obiluju osobnim pričama široke galerije likova i preokupacijama svakodnevice toga vremena te daju važan doprinos cjelokupnom prikazu atmosfere ratnih godina.

8. LITERATURA

IZVORI:

1. MIRKOVIĆ, Alenka (2011) *Glasom protiv topova~Mala ratna kronika~*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk
2. SIMIĆ BODROŽIĆ, Ivana (2012) *Hotel Zagorje*. Zagreb: Profil

PREDMETNA LITERATURA:

3. BACHELARD, Gaston (2000) *Poetika prostora*. Zagreb: Ceres
4. CVITAN, Gordana (2002) *Od čizama do petka*. Zagreb: Stajer-Graf
5. GENETTE, Gerard (1992) Tipovi fokalizacije i njihova postojanost u Suvremena teorija pripovjedača U: *Suvremena teorija pripovjedača* priredio Vladimir Biti (str. 96 - 115) Zagreb: Globus
6. LEJEUNE, Philippe (2000) Autobiografski sporazum U: *Autor, pripovjedač, lik* priredio Cvjetko Milanja (str. 201-236) Osijek: Svjetla grada
7. MIRČEV, Andrej (2009) *Iskušavanja prostora*. Osijek/Zagreb: UAOS/LEYKAM international
8. ORAIĆ TOLIĆ, Dubravka (1992) *Hrvatsko ratno pismo 1991/92*. Zagreb: Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
9. OTT FRANOLIĆ, Marija (2012) „Hotel Zagorje“: Infantilno o ozbiljnome ili pokušaj rješavanja traume pisanjem U: *Vila-Kiklop-Kauboj* priredila Anera Ryznar (str. 111-132). Zagreb: Zagrebačka slavistička škola
10. PAVLIČIĆ, Pavao (1992) Skriveni zidari U: *Hrvatsko ratno pismo 1991/92*. Oraić Tolić, Dubravka (str. 453- 455) Zagreb: Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
11. SABLJIĆ TOMIĆ, Helena (2008) *Hrvatska autobiografska proza*. Zagreb: Naklada Ljevak
12. SOLAR, Milivoj (2001) *Teorija književnosti*. Zagreb: Školska knjiga

OPĆA LITERATURA:

13. ANIĆ, Vladimir (2006) *Veliki rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Novi liber
14. BARIĆ, Eugenija i suradnici (2005) *Hrvatska gramatika*. Zagreb: Školska knjiga
15. JOZIĆ, Željko et al. (2013) *Hrvatski pravopis*. Zagreb: Institut za jezik i jezikoslovlje
16. ŠARIĆ Ljiljana, WITTSCHEN Wiebke (2003) *Rječnik sinonima*. Bremen; Oldenburg: Zagreb: Universitätsverlag Aschenbeck i Isensee; Neretva

INTERNETSKI IZVORI

17. JERGOVIĆ, Miljenko. *Hotel Zagorje Ivane Simić Bodrožić*
<http://www.jergovic.com/preporuke/hotel-zagorje-ivane-simic-bodrozic/>
(22.10.2014.)
18. MATANOVIĆ, Julijana. *Od prvog zapisa do „povratka u normalu“*
<http://www.sveske.ba/en/content/od-prvog-zapisa-do-povratka-u-normalu>
(22.10.2014.)
19. POGAČNIK, Jagna. *Usponi, padovi i konačno dobri radovi*
<http://www.matica.hr/hr/355/Usponi,%20padovi%20i%20kona%C4%8Dno%20dobri%20radovi/>
(22.10.2014.)
20. SABLJIĆ TOMIĆ, Helena. *Tema. Domovinski rat*
<http://www.hrvatskiplus.org/article.php?id=989&naslov=tema-domovinski-rat>
(22.10.2014.)
21. ZLATAR, Andrea. *Književno vrijeme: sadašnjost*
http://www.b92.net/casopis_rec/61.7/pdf/169-173.pdf
(22.10.2014.)

SAŽETAK

Rad donosi analizu dvaju romana hrvatske ratne proze – *Hotel Zagorje* Ivane Simić Bodrožić i *Glasom protiv topova* Alenke Mirković. Autobiografski romani donose slike ratnoga Vukovara iz dvije različite perspektive - jedna je slika Vukovara viđena očima djevojčice, a druga je Vukovar viđen očima ratne izvjestiteljice. *Hotel Zagorje* roman je s infantilnom pripovjedačicom koja pripovijeda o nestalom ocu, gubitku doma i borbi za dostojanstven život. Ujedno je to i priča o djetinjstvu, odrastanju, izlascima i prvim ljubavima. *Glasom protiv topova* priča je radijske izvjestiteljice o zadnjim danima provedenima u Vukovaru. Ona pripovijeda o granatiranju i borbi za život, ali i ljudskosti i prijateljstvu. Rad donosi analizu pripovjedačkih gledišta kao i usporedbu motiva koji se nalaze u oba romana. Prilikom komparativne analize uočen je niz istih motiva, ali i različito pitanje kraja. Sagledala su se i teorijska uporišta u djelima *Poetika prostora* G. Bachelarda te *Iskušavanja prostora* A. Mirčeva. Pokušalo se odgovoriti i na pitanje uspješnosti recepcije dvaju romana.

Ključne riječi: rat, stvarnosna proza, pripovjedač, infantilnost, prostor

Keywords: war, reality prose, storyteller, infantilism, space